

KÜLTÜR TURİZMİ VE TURİZMİN KÜLTÜREL VARLIKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Selma MEYDAN UYGUR *

Eda Baykan **

ÖZET

Artan global rekabet ortamında ortaya çıkan teknolojik, ekonomik ve siyasal değişimler çerçevesinde, turizm sektöründeki tüketim kalıplarında da değişiklikler olduğu görülmüştür. Bu değişim sonucunda, özellikle gelişmekte olan ülkelerin dünya turizm pazarından aldıkları payı artırabilmeleri, sundukları turizm ürünlerini çeşitlendirmeleri ile mümkün olacaktır. Turistler seyahatleri sırasında, sadece deniz, kum ve güneşi tercih etmeyip, farklı özel ilgi alanlarına da yönelmeyi tercih etmektedirler. Dinlenme, eğlenme, sağlık, din, spor gibi etkenlerin yanında, kültür de insanların turizme katılma nedenleri arasında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle son yıllarda kültür faktörü, kişilerin önemli bir seyahat etme nedeni olmaktadır. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre, kültür turizmi en fazla gelişme gösteren turizm türleri arasında yer almakta ve hızla gelişme göstereceği öngörülmektedir. Bu bağlamda önemli bir alternatif turizm türü olan kültür turizminin geliştirilmesi, sağlayacağı ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan yararlarla büyük önem taşımaktadır.

Kültür kavramı, sanat, dil, tarih, din, mimari yapı, yaşam tarzı gibi etkenleri içine alan geniş bir kapsama sahiptir. Turistler kendilerine yabancı olan birçok ülke kültürünü tanıma amacıyla seyahat etmektedirler. Böylece turistler, farklı milletlere ait olan kültürel değerleri yerinde görüp, tanıma fırsatı elde etmektedirler.

Kültür turizmi, geliştiği yerlerin tarihi ve kültürel mirasının korunması konusunda etkili olduğu gibi ekonomik açıdan da kazançlar sağlamaktadır. Kültür turizmi, sürdürülebilirlik ilke ve politikaları ile geliştirilirse, yerel, kültürel değerlerin küreselleşme karşısında yok olmasını engelleyici bir özelliğe sahip olmaktadır. Diğer bir ifade ile turizm, kültürel mirasın korunmasında bir araç haline getirilebilmektedir. Ancak kültür turizmi, sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı planlarla geliştirilemezse, yörelerin sahip olduğu kültürel varlıklar üzerinde olumsuz etkilere de neden olmaktadır. Bunun sonucunda ise, yerel kültürel varlıkların bozulması, yabancılaşması ve orijinalliğini kaybetmesi söz konusu olmaktadır.

-
- Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi (Yrd.Doç.Dr.)
 - Gazi Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Eğt. Bl. (Yüksek Lisans Öğrencisi)

Bu makalede, kültür ve kültür turizmi kavramları, kültür turizmi kaynakları açıklanmakta ve kültürel turistlerin anlaşılması sağlanarak, turizm gelişiminin kültürel varlıklar üzerinde ortaya çıkaracağı olumlu ve olumsuz etkiler üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, kültür turizmi, kültür turizminin olumlu ve olumsuz etkileri.

ABSTRACT

EFFECTS OF CULTURAL TOURISM ON CULTUREL ASSESTS

Because of the technological, economical and the political changes in the global competition environment, the consumption in the tourism industry has been changed. As a result of this change, especially the developing countries have to diversify their products in order to increase their shares that they get from world tourism market. Tourists not only prefer sun, sea and sand but they also prefer different special interest activities during their trips. There are different factors that affect people to participate in tourism. Culture factor is also one of the important reasons for traveling. Culture has a wide content includes art, language, history, religion, architecture, life style. Tourists travel to know various cultures that not familiar to them. Thus they have opportunity to see and know different cultures in their original countries. According to the data of World Tourism Organization, cultural tourism is one of the most developing tourism types and forthcoming years it is expecting that cultural tourism will develop. In this sense as one of the important types of alternative tourism cultural tourism has great importance due to it's economic, social and cultural benefits.

Cultural tourism is both effective on protecting historical and cultural inheritance and also provides economical gain. If cultural tourism would be develop with reference to sustainability principle and policies, it would have a characteristics of preventing local cultural values to be disappear against globalization. In other words tourism can be used as a tool to protect cultural inheritance. But if cultural tourism is not developed by plans that not based on sustainability principles, it has negative impacts on the cultural assets of the region. As a result of this, local cultural assets can be spoil, estrangement and lose originality.

In this article, the concepts of culture and cultural tourism and the resources of cultural tourism are explained and the positive and the negative effects of tourism development on the cultural assets are mentioned by ensuring the understanding.

Key Words: Cultur, cultural tourism, positive and negative effects.of cultural tourism.

GİRİŞ

Ülkeler mevcut potansiyelleri ve bütüncül çözüm arayışları çerçevesinde dünya turizminden daha fazla pay alabilmek için, rekabet edebilir ve satılabilir ürünler geliştirme ve stratejiler oluşturma yoluna gitmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak da alternatif turizm kavramı ortaya çıkmıştır (Kiper, 2006: 1).

Alternatif turizmin çıkış nedenleri üzerinde çeşitli görüşler vardır. Bunlar: kaynakların azalması ve niteliklerinin bozulması, sürdürülebilir turizm anlayışının çıkması, turizmin bütün yıla yayılması anlayışının gelişmesi, tüketicilerin klasik turizm anlayışından sıkılması ve farklı beklentilere girmesi, tüketicilere farklı heyecan ve tatillerin yaratılması şeklinde sıralanabilir.

Bu bağlamda alternatif turizm türlerinden olan kültür turizmi, değişen seyahat eğilimleri ve turistlerin beklentileriyle birlikte, giderek büyümektedir. Kişilerin artık daha farklı ve daha otantik yerleri ziyaret etme istekleri, kültürel alanlara yapılan gezilerde artışa neden olmaktadır. Turistler gezileri süresince kültürel anlamda keşif yapma isteği içinde olduklarından, kültür turizmi giderek gelişme göstermektedir (Wang ve diğerleri, 2006:49-50).

Önceleri kültür turizminin bir niş pazar olduğu düşünülmekteydi; ancak artık kültür turizminden, kitle turizmi etkinlikleri gibi söz edilmektedir. Dünya Turizm Örgütü, yapılan turizm seyahatlerinin %37'sini kültür turizmin oluşturduğunu ve bu talebin her yıl %15 oranında artacağını tahmin etmektedir (McKercher ve Cros, 2002:135). Görüldüğü üzere kültür turizmi talebi hızla artan şekliyle, önemli bir pazar bölümünü temsil etmektedir. Bu bağlamda, kültür turizmi ve kültürel turistin tam olarak anlaşılması ile kültürel kaynakların sürdürülebilirlik ilkelerine göre planlı bir gelişimle turizme açılması son derece önem taşımaktadır.

1. KÜLTÜR VE KÜLTÜR TURİZMİ KAVRAMI

Kültür turizmini tanımlamadan önce kültür kavramı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Kültür sözcüğünün kısaca tarihçesinden bahsetmek gerekirse, kelime, Latince'deki 'Cultura' ya da 'Colere' ediminden kaynaklanmaktadır. Klasik Latince'de bu edim, 'bakmak' ya da 'yetiştirmek' anlamına gelmektedir. Tarımsal anlamda ekip biçmek, sürmek ve ürün yetiştirmek şeklinde kullanılan 'Cultura'nın, ilk kez insan deneyimi ve onun yaşama tarzı olarak anlam kazanması, Almanya'da 1750 tarihinden sonra ortaya çıkan gelişmeler sonrasında rastlamaktadır. Kavram, önceleri (18. yüzyılın sonunda) insanın zihinsel

kapasitesinin yarattığı bir değer olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1843’de Gustav Klemn tarafından yazılan ‘İnsanlığın Genel Kültür Tarihi’ adlı kitapta ‘Kültür’ sözcüğüne, çok açık ve net bir şekilde, bir insan topluluğunun yetenek ve becerileri, sanatları ve gelenekleri olarak topyekün yaşama tarzı şeklinde anlam kazandırılmıştır (Usal ve Kuşlvan, 2002:105-106).

Kültürün bir toplumun sahip olduğu maddî ve manevî değerlerden oluşan bir bütün olduğunu söyleyen bilim insanları, aynı zamanda kültürün toplumda mevcut her tür bilgi, ilgi, alışkanlık, değer yargıları, genel tutumlar, görüş düşünce ve tüm davranış şekilleriyle bir bütün olduğunu savunmaktadırlar (Turhan, 1994:45).

Kültür kavramının barındırmış olduğu özelliklerinden dolayı, birçok turist, toplumlara ait kültürleri tanıma isteği içinde seyahat etmektedir. Turistlerin bu farklı kültürleri görüp tanımak için yaptıkları seyahat ve konaklamalar “kültür turizmi” olarak adlandırılmaktadır. İnsanlar eski medeniyetlerin ya da kültürlerin izlerini görme isteğinin yanı sıra kendi kültürleri dışındaki kültürlere de ilgi duymaktadırlar (Arınç, 2002:101). Bu nedenle turistler, yöreleri daha çok kültürel çekiciliklerini görmek amacıyla ziyaret etmektedirler. Kültür ve diğer turizm kaynakları bir araya geldiğinde ise ülkelere birçok açıdan kazanç sağlayabilmektedir (MacDonald ve Jolliffe, 2003:308).

Ülkeler için önemli bir alternatif turizm türü olan kültür turizmi, “gelir sağlayıcı etkisinin yanında kültürel değerlerin korunması açısından da üzerinde durulan bir turizm şeklidir” (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002:189). Çeşitli uygarlıkların beşiği olan Türkiye’ de, kültür turizmi kaynakları açısından zenginliğe rağmen gelen kültür turistlerinin sayısı ve elde edilen turizm gelirleri verilerine bakıldığında; bu turizm türünün henüz yeterince gelişemediği görülmektedir. Ancak sağlayacağı gerek ekonomik gerekse sosyo kültürel yararlar göz önüne alındığında öncelikli geliştirilmesi gereken bir turizm türü olduğu da bir gerçektir. Örneğin Türkiye İstatistik Kurumu’nun ziyaretçilerin geliş nedenine ilişkin bir araştırmasına göre, kültür amaçlı ziyaret eden turistlerin sayısı, 2004 yılında 1.116.206, 2005 yılında 1.310.082 ve 2006 yılında ise 1.008.513 kişi olarak gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr).

1.1. Kùltür Turizminin Sınıflandırılması

Kùltür turizminin içeriği oldukça geniştir. Bu turizm çeşidine katılan turistler, arkeolojik alanları ve müzeleri, mimari yerleri, sanatsal galerileri, festivalleri, heykelleri, müzik ve dans etkinliklerini, tiyatro gösterilerini, dini festivalleri izlemek ve katılmak amacını taşımaktadırlar (Richards, 2001:23). Diğer bir deyişle, turistler hem farklı deneyimler kazanmak hem de bu gibi yerleri tanımak, görmek ve öğrenmek için kùltür turizmi etkinliklerine katılmaktadırlar (Huh, 2002:7-8).

Kùltür turizminin içeriği ve gerçekleştirilme biçimine göre bir takım sınıflandırmalar yapılmaktadır. Aşağıda yer alan Tablo 1'de kùltür turizminin sınıflandırılması gör÷lmektedir.

Tablo 1. Kùltür Turizminin Sınıflandırılması

Kategori	Örnek
Yüksek, Kurumsallaştırılmış Kùltür	Müzeler, sergiler, görsel sanatlar, tarihi yerler, tiyatro, edebiyat, bilim ve teknoloji merkezleri
Halk, Popüler Kùltür	Film, eğlence, spor, kitle iletişim araçları, alışveriş, etkinlikler, yemek, ürün, el sanatları, gelenekler, görenekler
Etnik Semboller	Dil, eğitim, ulaşım, din, giyim, süsleme, lehçe

Kaynak: (Fagence, 2003:57).

Tablo'dan da anlaşılacağı üzere, müzelere, sergilere, tarihi yerlere, tiyatro ve görsel sanatlar amaçlı, edebiyat, bilim ve teknoloji merkezlerine yapılan ziyaretler, *yüksek kùltür* unsuru olarak; bunun yanında filmler, etkinlikler, gelenek ve görenekler birer *halk kùltürü* olarak ve son olarak da dil, din, eğitim, giyim, süsleme ve lehçe ise, bir topluluğa ait *belirgin kùltürel unsurlar* olarak ifade edilmektedir (Fagence, 2003:57) .

1.2. Kùltürel Varlıklar

Kùltürel varlık kavramı içine birçok konu girebilmektedir. Bunlar bir anlamda da bir ülkenin kùltürel sermayesidir. Bunlar arasında: çevresel yapılar (eğlence ve dođa parkları; kùltürel merkezler, alış-veriş merkezleri); gösteriler (etkinlikler ve festivaller) sayılabilir (Craik, 2004:41). Özellikle son yıllarda, çeşitli turistik yöreler, bol olan kùltürel varlıkları ile

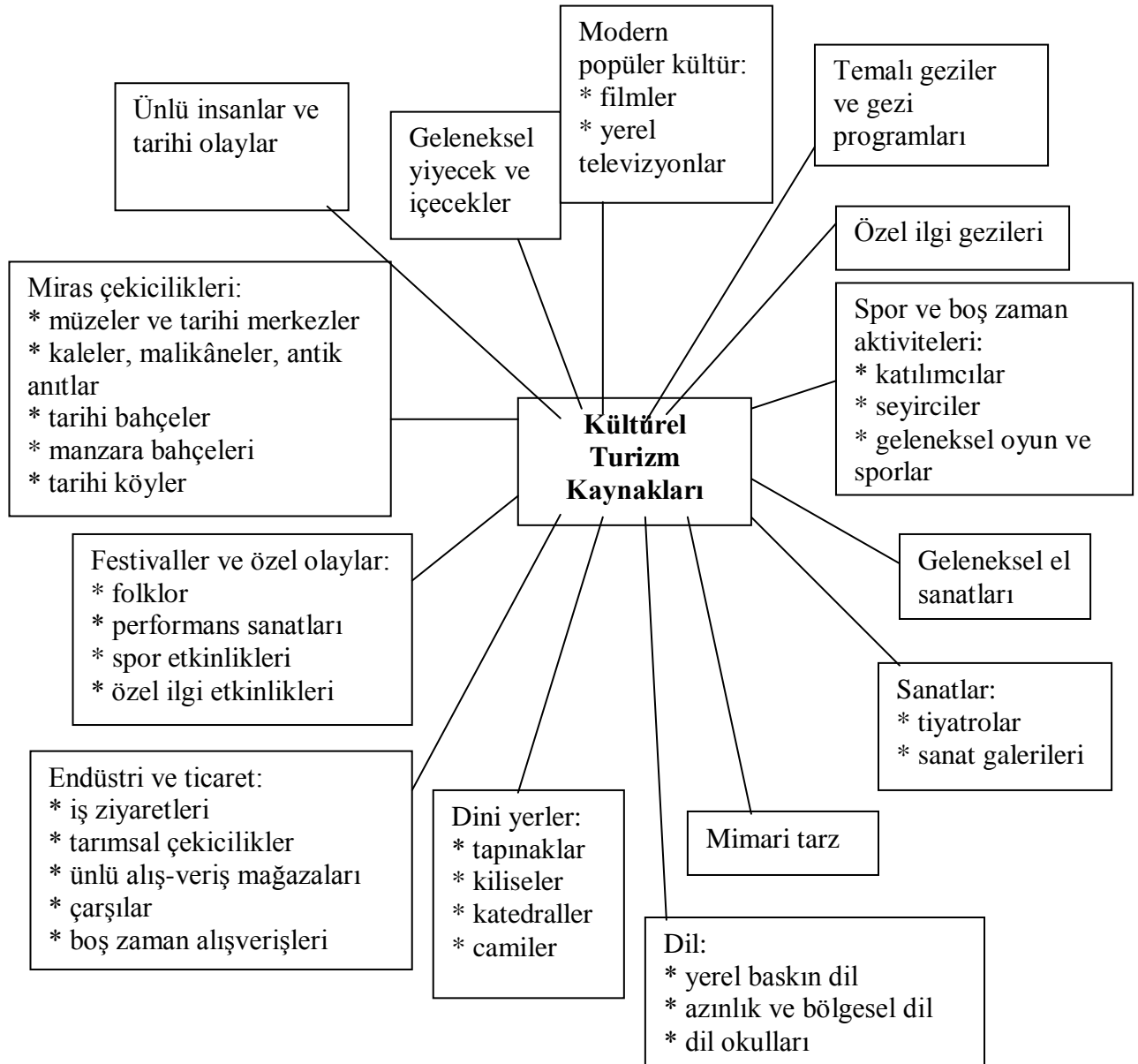
pazarlanmaya başlamıştır. Bu kültürel kaynaklar ise, tarih öncesi ve tarihi yerler, etnik yöreler, ticari merkezler, müzeler, sanat galerileri, sportif etkinlikler ve turistlerin ilgi alanlarına göre planlanmış özel ilgi etkinlikleridir (Gunn ve Var, 2002:62-63).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 1988 yılında hazırladığı “Bir Yörenin Turizm İmkânlarının Değerlendirilmesi İçin Rehber” adlı yayında “Kültürel Değerler” başlığı altında bazı alt başlıklar verilerek bir sınıflandırma yapılmıştır. Bunlar aşağıda sıralanmaktadır (Arınç, 2002:108):

- *Tarihi eserler* adı altında yörenin tarihini yansıtan, günümüze kadar gelmiş eserler: Cami, han, hamam, türbe, su kemeri, tescilli yapı- sokak, anıtsal ağaçlar, çeşme, kervansaray, saat kulesi sayılabilir.
- *Arkeolojik eserler* olarak ise yörede yaşamış çeşitli medeniyetlerden günümüze kalan eserler olarak değerlendirilmiştir: Antik kent, kale, sur, tiyatro, hamam, su kemeri, nekropol, akropol, mabed, tapınak, kilise, sarnıç ile yeraltı arkeolojik eserleri buna örnektir.
- *Tarihi dini merkezler*, değişik tarih dönemlerinde yapılmış dini yapılardır. Cami, türbe, manastır, kilise, sinagog tarihi dini merkezlerdir.
- *Müzeler*, ülke ve yörenin tarihi ve kültürel özelliklerini yansıtan taşınabilir eser ve eşyaların sergilendiği açık ya da kapalı mekânlardır. Etnografya müzesi, arkeoloji müzesi, açık hava müzesi, özel konulu müzeler buna örnektir.
- *Festivaller*, yılın belirli günlerinde düzenlenen konulu ulusal veya uluslararası katılıma açık (müzik, tiyatro, özel konulu toplantılar) faaliyetler bütünü olarak kabul edilmektedir.
- *Özel günler*, gelenek ve göreneklerden ya da dini inançlardan kaynaklanan, törensel özelliği olan günlerdir.
- *Yöresel el sanatları* adı altında ise halı, kilim gibi dokumalar, toprak işleme, ağaç işleme, bakır işleme, taş işleme, mücevher sıralanmıştır.
- *Türk folkloru*, Türk turizmine entegre edilebilecek özgün değerlere sahiptir. Folklor turistik talebin doğmasında rol oynadığı gibi turizme arz edilen değerler açısından da önemlidir.

Kültürel turizm kaynaklarının içeriği oldukça geniştir. Kültürel turizm kaynaklarını oluşturan elemanlar, aşağıdaki Şekil 1’de ayrıntılı olarak görülmektedir. Şekilden de görüldüğü üzere, kültürel turizm kaynakları; tarihi yerler, festivaller ve özel olaylar, iş

seyahatleri, dini yerler, yerel dil, sanat ve mimari yapı, spor etkinlikleri, özel ilgi gezileri, modern kültür ve geleneksel yiyecek ve içeceklerden oluşmaktadır.

Şekil 1. Kültürel Turizm Kaynakları

Kaynak: (Swarbrooke, 1999:306).

Ziyaret edilen yörenin sahip olduğu bu varlıklar, turizm gelişimi için önemli kaynaklardır. Bu kaynaklar, buldukları yerlerin kültürü hakkında fikir vermektedir. Bu nedenle bu alanların korunması ve değerleri kaybedilmeden geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bu kültürel varlıkların her yıl ziyaret edilmesi sonucu, her yıl önemli miktarda gelir de elde edilmektedir (Patin, 1999:35).

1.3. Kültür Turizmi İle İlgili Kurum ve Kuruluşlar

Kültür turizminin geliştirilebilmesi, kültürel varlıkların korunmasını ve doğru bir şekilde yönetilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda kültür turizmi ile ilgili olan kurum ve kuruluşlar Tablo 2’de görülmektedir:

Tablo 2. Kültür Turizmi İle İlgili Olan Kurum ve Kuruluşlar

Kamu sektörü	Özel sektör
Planlama bölümü Koruma bölümü Pazarlama bölümü Polis-yangın bölümü Ulaştırma bölümü	Konaklama işletmeleri Yiyecek-içecek işletmeleri Ulaştırma işletmeleri Seyahat acenteleri Tur operatörleri Aracı kişi veya firmalar

Kaynak: (Jamieson, 2000:5).

Tablo’da da görüldüğü üzere, kültür turizmi ile ilgili olan kamu ve özel sektör faaliyetleri söz konusudur. Kamu sektörü ile ilgili olan kurumlar, kültür turizmi faaliyetleri ile ilgili düzenlemeleri, pazarlama çalışmalarını, güvenliği ve ulaşım ile ilgili olan etkinlikleri yerine getirmektedir. Özel sektör kuruluşları ise, kültür turizmi etkinlikleri bağlamında, ziyaretçilerin konaklama, yeme-içme, ulaşım gibi kültür turizmine katılımlarını sağlayıcı düzenlemeleri yerine getirmektedirler.

Kültür turizminde, turistler yüksek oranda deneyim elde edebileceklerinden genellikle bu yönüyle de ele alınmaktadır. Bunun yanında kültür turizminin diğer turizm çeşitlerine oranla pazarlama boyutuyla farklı yönleri de bulunmaktadır. Örneğin turistlerle yerel halk arasındaki paylaşım açısından düşünüldüğünde iç (yerel halk) ve dış (turistler) pazarın göz önüne alınması gereklidir. Kültürel turizm ürünlerinin gelişimi için, yerel kullanıcıların desteğine ihtiyaç söz konusudur. Bunun yanında kültürel varlıkların değerini

düşürmeyecek şekilde kullanımının sağlanması gerekmektedir (McKercher ve Cros, 2002:201-205).

Kültür turizmi aynı zamanda katılımcılara farklı deneyimler kazandırmaktadır. Başarılı bir kültür turizminin anahtarı ise, bilgi arşivinden faydalanmaktır. Gezi sırasında turistler, kültürel bilgiyi çok çeşitli yollarla elde edebilmektedirler. Dinleyerek, öğrenerek, yazarak ve hatta koklayarak bunu gerçekleştirebilirler (Shackley, 1997:245).

Kültürel varlıkların sunumu da önemli bir noktayı teşkil etmektedir. Özellikle hükümetler, ülkelerinin sahip olduğu kültürel varlıkları başlı başına ekonomik bir kaynak olarak görmemeli ve bunları çıkarları doğrultusunda pazarlamamalıdır (Jamieson, 2000:3).

2. KÜLTÜREL TURİST

Antolovic, Amerikalıların %70'inin Avrupa'ya seyahat etme nedeni olarak kültürel kalıntıları görmek olduğunu ve temel neden bu olmasa da, İngiliz turistlerin de %67'sinin seyahatlerinin en azından birini yine kültürel kalıntıları görme adına yaptıklarını söylemektedir. Yapılan bir araştırmada, Amerika'yı ziyaret eden uluslararası turistlerin %40'ının kültürel turizmle ilgilendiği elde edilmiştir. Amerika'da yurt içi seyahat edenlerin hemen hemen yarısı, yaklaşık 65 milyon insan, kültürel veya miras turizmi etkinliklerinin birçoğuna katılmıştır. Kaliforniya'da, deniz aşırı seyahat edenlerin %45'i tarihi yerleri ziyaret etme amacını taşımaktadır. Kanadalıların %90'ı, ülkelerin kültürel ve tarihi yerleri ile ilgilenmektedirler (McKercher ve Cros, 2002:135).

Kültürel turistler, pazar bölümlenmeleri kolaylıkla yapılan, daha çekici turistler olarak tanımlanmaktadır. Yapılan araştırmalar, Amerika içinde veya Amerika üzerinden Avrupa'ya seyahat eden kültürel turistlerin, diğer turistlerden daha yaşı, iyi eğitimli ve daha zengin olduğunu göstermektedir. Kadınlar ise bu pazarın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca, kültürel turistler, turistik bir yerde uzun süre kalmaya eğilimli, etkinliklere diğer turistlerden daha fazla katılan ve sık seyahat eden gezginlerdir. Yine yapılan araştırmalar, kültürel turistlerin seyahatleri sırasındaki tutum ve davranışlarının diğer turistlere oranla daha ayırt edici olduğunu göstermiştir (McKercher ve Cros, 2002:136)

İnsanları kültürel turizm amaçlı seyahat etmeye teşvik eden unsurlar arasında tarihi eserler, ören yerleri, bölge veya ülkelerin geleneksel yiyecek-içecek varlığı, çeşitli dinlere yönelik kutsal değerler sayılabilir. Ancak tüm bu değerlerin hangilerinin turist açısından öncelik taşıdığını belirlemek zor olmaktadır (Küçükaltan ve diğerleri, 2005:52)

Kültürel turizm pazarı, gözle görülür bir şekilde büyüme göstermektedir. İnsanlar etnik kökenlerine ilgi duymaya başlamışlardır. Aynı zamanda, eğitim düzeyi ile kültür ve miras turizmine olan ilgi arasında da doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Geçmişle ilgili daha çok bilgi edinme ve başka hayat tarzları hakkında bilgi sahibi olma isteği, eğitim düzeyi arttıkça yükselme eğilimi göstermektedir. Coathup'a göre, iyi bir eğitim, kültürel zenginlik ve kendini daha çok bilgilendirme amaçlı seyahat etme isteğini artırmaktadır. Bu nedenle, eğitim seviyesi yükseldikçe, kültürel turizm etkinliklerine olan talep de artmaktadır (McKercher ve Cros, 2002:137).

Werking'in 2003 yılında kültürel turistlerin kim olduğu üzerine yaptığı bir araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır (Aksu: 2004:36):

- Diğer turistlerden daha fazla kazanan,
- Tatildayken daha fazla harcayan,
- Genel halktan daha eğitilmiş,
- Yaş ortalaması genellikle 50 yaş üstü olan,
- Kitle turistlerinden genellikle ayrı, bireysel veya küçük gruplar içinde seyahat eden,
- Seyahat zamanları genellikle nisan'dan başlayıp eylül ayına kadar olan döneme yayılabilen,
- Tatildayken bölgede daha fazla zaman harcayan kişilerden oluşmaktadır.

Bu araştırma sonuçlarından da anlaşılacağı üzere, kültür turizminin geliştirilmesi, özellikle turizm gelirlerinin artırılması açısından oldukça önem taşımaktadır.

2.1. Kültür Turizmine Katılma Nedenleri

Turistlerin kültür turizmine katılım nedenleri çeşitli başlıklarda açıklanabilmektedir. Bunlar aşağıda sıralanmaktadır (Lohmann ve Mundt, 2002:223):

- Eğitim amaçlı geziler kültür turizminin içinde yer almaktadır. Dil öğrenmek, fotoğraf, resim yapmak veya çizim amaçlı yapılan geziler buna örnek olarak verilebilir.
- Klasik öğrenme amaçlı geziler ise, bir kaç gün ile bir kaç hafta arasında değişen sürede yapılan gezi programı çerçevesinde değişik öğrenme ve bireysel gelişim etkinliklerini içermektedir.
- Festivaller, tiyatro gösterileri, resitaller ve sanat etkinliklerine katılma amacıyla birçok turist seyahat etmektedir.
- Kültürel deneyim kazanma isteği içinde yine birçok turist gezilere katılmaktadır.
- Turistler, seyahatleri boyunca değişik kültürleri tanımak amacıyla, kültürel alanları ziyaret etmektedir veya birçok turist sadece bu amaç doğrultusunda yola çıkmaktadır.
- İş gezileri boyunca bazı kişiler kültürel etkinlikleri geliştirmek imkânını bulma arayışı içine girebilmektedir.

2.2. Kültürel Turist Çeşitleri

Kültür turizmi etkinliklerine katılan turistleri daha iyi anlayabilmek için bazı sınıflandırmalar yapılmıştır. Kültür turizmine katılan turistler farklı amaçlarla katılım gösterebilmektedir. Bazı turistler seyahatleri süresince kültürel deneyim kazanmayı hedeflerken bazı turistler ise, görmeye değer yerleri gezmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda aşağıdaki Tablo-3'de kültürel turist çeşitlerine yer verilmiştir:

Tablo 3. Kültürel Turist Çeşitleri

Deneyim kazanmada bölgenin öneminin olmadığı kültürel turist		Amaçlı kültürel turist	
Kazara kültürel turist	Tesadüfî kültürel turist	Görülmeye değer yerleri gezen kültürel turist	

Kaynak: (McKercher ve Cros, 2002:140).

Tablo'ya göre; *deneyim kazanmada bölgenin öneminin olmadığı kültürel turist*; bir destinasyonu ziyaret etmeye karar verme sürecinde kültür turizmi ya çok az rol oynar ya da hiç rol oynamaz; fakat bu tür turist, destinasyonu ziyareti sırasında kültürel çekicilikleri ziyaret eder ve seyahatinde kapsamlı bir deneyim kazanır. *Amaçlı kültürel turist*; bir destinasyonu ziyaret etmedeki en temel amaçlarından biri, diğerlerinin kültürleri ve mirasları

hakkında bilgi edinmektir ve bu tür kültürel turistlerin derinlemesine kültürel deneyimleri vardır. *Kazara kültürel turist*; destinasyon seçim sürecinde kültürel turizmin önemi çok düşüktür. Bunun yanı sıra; turistin destinasyonu ziyareti sırasında, turist yüzeysel bir deneyim yaşayarak kültürel turizm faaliyetine katılmış olur. *Tesadüfî kültürel turist*; bir destinasyonu ziyaret etme kararında, kültürel turizmin etkisi sınırlıdır ve bu tür kültürel turistler, destinasyonla yüzeysel olarak ilgilidirler. *Görölmeye değer yerleri gezen kültürel turist ise*; bir destinasyonu ziyaret etmedeki en temel amaçlarından biri, diğerlerinin kültürleri ve mirasları hakkında bilgi edinmektir, fakat bu tür turistlerin deneyimleri daha yüzeyseldir ve eğlenceye dönüktür (McKercher ve Cros, 2002:140).

İnsanları kültürel amaçlı seyahate yönelten bir çok motivasyon faktörü bulunmaktadır. Lundberg tarafından önerilen 18 seyahat motivasyonundan 6 tanesi doğrudan kültürle ilgilidir. Bunlar aşağıda sıralanmaktadır (Akgöl, 2003:57):

- Diğer ölkelerdeki insanların nasıl yaşadığını, çalıştığını ve eğlendiğini görmek,
- Haber ve bilgi olarak öğrenilenleri daha iyi anlamak,
- Başka toplumlara uyum sağlamak,
- Tarihe katılmak (tapınaklar, harabeler, yakın tarih vb.),
- Sosyolojik motifler, dürtüler dünyayı öğrenmek, bilmek vb.,
- Belirli yerleri görme isteği, şeklinde sıralanabilir.

3. TURİZMİN KÜLTÜREL VARLIKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Her milletin kültürü ve kültürel varlıkları çok değerlidir. Ancak bu değer korunduğunda ve iyi yönetildiğinde sürdürülebilir nitelik kazanmaktadır. Müzeler veya tarihi alanların sunumu ve korunması bu anlamda önem kazanmaktadır (Samidi, 2001:98). Ancak karşılaşılan sorunların başında; endüstrileşme, hızlı kentleşme, ikinci konut hastalığı ve turizm hareketlerinin sebep olduğu olumsuz etkiler görülebilmektedir. Yakın bir geçmişe kadar, hiçbir tehlikeye maruz kalmadan, tamamıyla bakir kalan birçok antik kent, yukarıda sayılan nedenlerle günümüzde büyük ölçüde tahrip olmuş ve birçoğu yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (Tok, 2005:42). Turizmin plansız ve kontrolsüz gelişimi, bu kültürel varlıkların kullanım düzeylerini, yani taşıma kapasiteleri üzerinde kullanımlarını artırmaktadır. Kaynakların taşıma kapasitelerinin üzerinde kullanılmaları ise, tahrip olmalarına ve hatta yok olmalarına neden olmaktadır.

Turistler, kültürel varlıkların potansiyel birer kullanıcılarıdır. Turizm ve kültürel miras arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle, kültür turizmi, kültür miraslarının korunması ve yönetilmesi süreçlerinde etkili bir rol oynayabilmektedir. Turistlerin de kültürel varlıkları kullanan gruplar olduğu göz önüne alınırsa, turizmin etkin bir şekilde kontrolünün sağlanması gerekmektedir (Mckercher ve Cros, 2002:58-59).

3.1. Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Olumlu Etkileri

Turizmin kültürel varlıklar üzerindeki olumlu etkilerinden en önemlisi, yerel halkın yaşam seviyesini yükseltmesi ve yeni iş olanakları yaratması gibi ekonomik etkileridir. Ekonomik gelişme, sosyo-kültürel gelişmeyi de beraberinde getirmektedir. Yerel halkın toplum bilincinin yükselmesi, korumaya yönelik yatırımların da artmasını sağlamaktadır. Kültür turizmiyle elde edilen ekonomik kazanç, kültürel mirasın korunması için gerekli finansal desteği de sağlayacaktır. Çevreyi ve kültürel mirası koruma adına yapılan harcamalar, uzun dönemde ekonomik açıdan olumlu bir gelişmeye neden olmaktadır. Bu nedenle kültür turizmi ve kültürel miras, sürdürülebilirlik ve ekonomik gelişme açısından birbirlerine gereksinim duyan iki olgudur (Akgül, 2003:63).

Turizm, geleneksel kültürü tekrar canlandırabilir ve gelirlerin artmasında doğrudan fayda sağlayabilir. Kültürel anlamda turistlerle bilgi alışverişi sağlanmasında etkili olabilir (Mckercher ve Cros, 2002:62). Turizm, eski yapıları, yeni kimlikleriyle yaşamalarını sağlayacak düzenlemeleri özendirir. Bir anlamda eski binaları, değerleri kaybedilmeden, modern bir görünüme kavuşması konusunda etkili rol oynamaktadır. Bu sayede çekicilikleri de artırılmış olmaktadır (Kousis, 2000:471).

Kültürel varlıkların turistler tarafından ziyaret edilmesi, yerel halka ve hükümetlere çok çeşitli yararlar sağlayabilmektedir. Öncelikle, tarihi, kültürel ve doğal alanlar bu sayede koruma altına alınmış olmaktadır. Ayrıca, kültürel veya miras turizmi, hem yerel halkın hem de turistlerin, bölgenin tarihi ve kültürü hakkında bilgi sahibi olmaları konusunda oldukça önemli bir rol oynamaktadır (Huh, 2002:8).

Turistler tarafından ziyaret edilen bir yörede, çevreye daha dikkat edildiği gözlenmektedir. Bu bağlamda birçok ülke, doğal çevrenin korunmasına yönelik önlemler

almaktadırlar. Çünkü uluslararası turizm talebinin artırılabilmesi ve bu talebin sürekli kılınabilmesi, çevresel değerlerin varlıklarını sürdürmelerine bağlıdır. Bu amaçla alınan önlemlerin boyutları ve nitelikleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin Zimbabwe hükümeti, turizmin gelişmesiyle birlikte, çevresel anlamda, koruma ve iyileştirme politikalarını uygulamıştır (Troel ve diğerleri, 2005:68).

3.2. Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Turizmin kültürel varlıklar üzerindeki olumsuz etkileri aşağıda sıralanan başlıklarda açıklanmaktadır (Mckercher ve Cros, 2002:60-61):

- **Turistlerin aşırı kullanımı:** Bu durum yerel halkın yerini değiştirmesine, aşırı kalabalığa, trafik ve çöp sorununa, gürültüye ve genellikle kaynakların (doğal ve kültürel varlıklar gibi) kapasitesinden fazla kullanımına neden olabilmektedir.

- **Turizme bağımlılık:** Toplumun büyük kısmı, diğer endüstrilere oranla, turizme bağımlı olmaya başlayabilir. Geleneksel faaliyetlerini ve kendilerine olan güveni yitirebilirler.

- **Turist davranışı:** Turistler aldırılmaz bir tavır içine girerek, yerel geleneklere saygı ve nezaket göstermeyerek, görgü kurallarını yok sayarlarsa, yerel kültür üzerinde olumsuz etkide bulunabilirler. Bu şekilde, gittikleri yörelerin kutsal saydığı birçok alanı bile kirletebilmektedirler.

- **Düzenlenmemiş turizm altyapıları:** Bu, toplum için hayatı kolaylaştıran özellikleri içermektedir. Turizm gelişiminin olduğu bölgede planlı bir alt yapı gelişimi sağlanamazsa hem çevresel değerlerin tahribine neden olmakta hem de turist tatminsizliğine yol açmaktadır. Görsel çekicilikler, turistlerin seyahat deneyimlerini daha iyi duruma getirmektedir. Turistik yörelerin alt yapıları ne kadar iyi olursa, turistlerin seyahatlerinden memnuniyetleri de o kadar fazla olabilmektedir.

- **Kültürel özellikler üzerindeki kontrolün kaybedilmesi:** Toplumlar, geleneksel değerlerini, sanat anlayışlarını, sanatlarına veya müziklerine ait olan öz değerleri eğer yasalarla korumaz veya telif haklarını uygulamazlarsa, bazen kaybetme tehlikesiyle karşılaşabilirler.

- **Varlıkların fiziksel bozulmaları:** Bu durum, kültürel varlıkların özellikle genç insanlar tarafından değerinin anlaşılmadığı için hor kullanılması, turizm gelişimine bağlı olarak altyapının önceden planlanmaması gibi nedenlerle gerçekleşebilmektedir.

Bunun yanında, tarihi değeri bulunan birçok bina, turistik festivaller gibi etkinlikler nedeniyle de bozulmaya başlamaktadır. Yerel halkın bir anlamda kültürünü yansıtan, tarihi hükümet binaları, tiyatro alanları gibi yerlerde yapılan etkinlikler, bu gibi yerlerin tarihi değerini azaltmaktadır. Çünkü ziyaretçiler, binalara fiziksel zararlar verebilmektedir (Engelhardt ve diğerleri, 2004:55).

Kültürel varlıklar, turistik bölgeler için büyük önem taşımaktadır. Ancak bu kültürel varlıklar çekiciliklerini kaybettiğinde hem bölgesel hem de ülkesel anlamda olumsuz etkileri gözlenecektir. Bu nedenle, turistik bölgelerdeki yerel halkın sahip oldukları kültürel varlıkları koruması gerekmektedir (Jamieson, 2000:10).

Kültür kavramı aynı zamanda kendi içinde “koruma” kavramını da barındırmaktadır. Koruma bilincinin yerleştirilmesine katkı sağlayacak faaliyetlerin başında; kültürel varlıklara sahip çıkmanın, insanın kendisine ve geçmişine olan saygısının bir ifadesi olduğunun hatırlatılması gelmektedir (Önal, 2003:27).

Kültür turizmi sürdürülebilirlik ilke ve politikaları temel alınarak geliştirilemezse, toplum kültürünü olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle iyi planlanma ve yerel toplumun öz değerlerini zedelemeyen bir gelişim sağlanmalıdır. 2002 yılında Kenya'daki kültür turizmi üzerine yapılan bir araştırmada, geleneksel kültürün hızla değiştiği gözlenmiştir. Yerel halkın yaşam tarzlarında, yemek alışkanlıklarında ve yerel danslarında büyük bir değişim olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Ondimu, 2002:1041-1042).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya turizm pazarında ortaya çıkan gelişmelerle alternatif turizm kavramı ve türleri, pazardan pay almak isteyen ülkelerin dikkatini çeken önemli bir konu haline gelmiştir. Alternatif turizm türlerinin çevreye duyarlı ve rekabette üstünlük sağlayacak farklı özel ilgilere hitap eden turizm türlerinden oluşturulması gerekmektedir. Çünkü günümüz turisti, doğal çevrede bulunma ve yerel kültür varlıklarını tanıma isteğinde bulunmaktadır. Bu duyarlılığı gösteren ülkeler bu turistik talebi kendi ülkelerine yönlendirebilme imkanına sahip olacaklardır. Bu bağlamda doğal ve kültürel varlıklar, günümüz turistin turizm faaliyetine katılmasına neden olan önemli bir faktör olduğundan bir pazarlama aracı olarak

kullanılabilmektedir. Alternatif bir turizm çeşidi olan kültür turizminin geliştirilmesi bu anlamda önem taşımaktadır.

Yerleşilen her alanın kendine has bir kültürel görünümü ve kültürel yapısı bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile kültür, her ülkede farklılıklar gösterebilmekte hatta aynı ülke içinde bile kendi arasındaki farklılığından ve özgünlüğünden söz etmek mümkün olabilmektedir. Turizmde bu farklılıklar, turizmin başlangıç aşamasından beri ilgi çekici olma özelliğini korumaktadır. Bilgi ve ulaşım teknolojisindeki hızlı değişim ve gelişmeler, insanların değişik kültürleri görme, öğrenme ve tanıma merakını artırmış ve bu yerleri gezip görme isteği “kültür turizmi”nin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Turistlerin farklı milletlere ait kültürleri tanıma ve görme isteği kültür turizmine olan talebi artırmış ve artırmaya da devam edecektir. Bu nedenle kültürel zenginlikler, turizm olayı içinde önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Kültürel varlıklarını koruyarak geliştirilmesini sağlayan ve kültürel turistlerin hizmetine sunan ülkeler, ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan fayda elde edeceklerdir.

Türkiye açısından bakıldığında, ülke, kültürel yönden oldukça zengin bir ülkedir. Coğrafi konumu itibarıyla, bir geçiş noktasında olan Türkiye, yüzyıllar boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, farklı uygarlıkları da bünyesinde barındırarak, zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Ancak bu kültürel zenginliğini etkili bir şekilde kullanamadığı görülmektedir. "Türkiye Turizm Stratejisi 2023" çalışmasında da belirtildiği üzere, Türkiye'deki turizm gelişimi doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerleri koruma-kullanma dengesi gözetilerek sağlanmalı ve bu bağlamda turizm alternatifleri geliştirilerek, ülkeye olan turist talebinin artırılması konusunda çalışmalara önem verilmelidir. Bunun yanında, ülkede kültür kenti olabilecek yerler belirlenmeli ve bu bağlamda; bu yörelerin tarihi ve kültürel özelliği olan yapıların restorasyonunun yapılması, kültürel etkinliklerin düzenleneceği tesislerin inşa edilmesi, yöresel etkinliklerin yerel kültürel özelliklerinin korunması ve kültür turizmine açılacak olan yerlerin sahip olduğu kültürel mirasının, uluslararası düzeyde tanıtımının yapılması gerekmektedir.

Kültür turizminin pazarlanması konusunda da dikkatli davranmak gerekmektedir. Özellikle kültür turizmi gibi özel ilgi gerektiren turizm türlerinde, hedef kitle üzerinde odaklanılarak kişilerin tatmin düzeyleri iyi belirlenmelidir. Kültür turizmine katılan kişilerin istek ve beklentileri iyi analiz edilerek, bu analiz sonucuna göre turistik ürün sunumu

gerçekleştirilmelidir. Kültür turizminde turistler kadar yerel toplum da göz önüne alınmalı ve onların kültürel varlıkların önemi ve kültür turizmi konusunda bilinçlenmeleri sağlanmalıdır.

İnsanlar artık, kültürel alanlara ve o alanlara özgü farklılıklara yönelik seyahatlerini giderek artırmaktadır. Bu yüzden kültür turizmi bağlamında ne gibi faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği konusunda incelemeler yapmak gerekmektedir. Ayrıca geleneksel aktiviteler geliştirilerek, tanıtımının yapılması da, turistik yöreler bakımından önemli bir kalkınma noktası olabilecektir. Bunların yanında, kültür turizmine açılması gereken yerler ile ilgili gerekli alt yapı çalışmaları yapılmalıdır. Özellikle ulaşım, çözülmesi gereken en önemli alt yapı sorunu olarak dikkat çekmektedir. Türkiye'nin kültürel açıdan önemli bir potansiyele sahip birçok destinasyonu, ulaşım sorunu nedeniyle gerekli ilgiyi görememektedir. Üstyapı çalışmaları için ise, teşviklere ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca, bu çalışmaların, yöre kültürüne uygun şekillendirilmesi yani yerel mimari dokunun bozulmasına izin verilmeden yapılması dikkat edilmesi gereken önemli bir konudur.

Turizm gelişiminin yoğun olduğu yörelerde, beton binaların artması ve çarpık yapılaşma gibi sorunlar göze çarpmaktadır. Bu sorunlar turistik yörelerin çekiciliğinin yok olmasına ve giderek artan çevresel bozulmalara neden olmaktadır. Bunun için plansız yapılaşmaya ve turistik yörelerin kültürel dokusuna uygun olmayan hiçbir mimari yapıya izin verilmemesi gerekmektedir.

Türkiye'nin sahip olduğu tarihi ve kültürel miras, kültür turizmi için büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Türk toplumuna ait olan yerel kültür değerlerinin korunması konusunda, kültürel miras önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu olan bu kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması için, özellikle tarihi çevrenin korunması, geliştirilmesi ve tarihi çevre içinde yer alan değerlerin turizm amaçlı kullanımlarının sağlanması doğrultusunda, kültürel varlıklara gerekli önemin verilmesi dikkat edilmesi gereken bir konudur. Ayrıca, anıtsal yapıların veya yöre mimarisini yansıtan yapı veya yapı topluluklarının restorasyonları yapılarak, turistik amaçlarla kullanılması yönünde özendirici önlemlerin alınması gerekmektedir.

Düzenlenen kültür turlarına bakıldığında, bu turların antik yerleşim yerlerine yapılan kısa süreli gezilerden ve sonrasında ticari amaçlar güdülerek, turistlerin alışveriş yapmaları için mağazalara yönlendirilmelerinden ibaret olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, seyahat

acentelerine yönelik, kültür turizmi ve bu faaliyetlere katılan turistlerin beklentilerine ilişkin eğitim programları uygulanmalıdır.

Kültür turizmi geliştirilirken, hem toplumsal hem de bireysel açıdan ortaya çıkardığı etkiler iyi analiz edilmeli ve gelişim süreci içerisinde yerel kültür üzerindeki değişim incelenerek gerekli politikalar uygulanmalıdır. Turizm hareketlerinin yoğun olduğu yörelerde oluşan değişimler, toplumsal boyutta sorun olarak ortaya çıkabilmektedir. Turistler ve yerel halk arasındaki iletişim düzeyi arttıkça, yerel halk karşılaştığı farklı bir kültürün etkisi altına girebilmekte ve yaşam tarzı, yeme-içme alışkanlıkları, kılık kıyafet gibi alışkanlıklarından uzaklaşarak, etkisi altına girdiği kültüre göre yaşamını şekillendirebilmektedir. Ayrıca dinsel inanç ve ahlaki değerlerinden uzaklaşarak turistlerin yaşam biçimlerini benimseyebilmektedir. Bu durum ise, geleneksel sanatın, göreneklerin, değerlerin yani geleneksel kültürün bozulup yok olmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda kültür turizminin olumsuz etkilerinin oluşmaması için planlı ve kontrollü sürdürülebilir bir gelişme modeli benimsenmesi gerekmektedir. Turizm gelişimi sağlanacak bölge veya yörelerde planlama çalışmalarına yerel halk mutlaka dahil edilmeli ve yerel halka yönelik turizm ve çevre konularında sürekli bir eğitim verilmelidir. Bu şekilde bir gelişim çerçevesinde sürekli kontrollerle olumsuz değişimler kontrol altına alınmalı ve turizmin olumlu etkisinden mümkün olduğunca yararlanmaya çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKGÜL, (2003), “Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Kültür Turizmi, Aphrodisias-Geyre Örneği”, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm Anabilim Dalı yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- AKSU, M. (2004), “Turistlerin ve Destinasyonlarda Sunulan Kültürel Miras Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma : Troya Örneği”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- ARINÇ, P. C. (2002). Selçuk'ta Kültür Turizmi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- CRAIK, J. (2004). *The Culture Of Tourism, Tourism, Critical Concepts In The Social Sciences*, (Edited By Stephen Williams), Vol. II, New York: Routledge Taylor&Francis Group.
- ENGELHARDT, R., JAMIESON, W., KALDUN, B., KOCH-SCHULTE, J., SUNALAI, P. and MELEISEA, E. (2004). **The Effects of Tourism on Culture and the**

- Environment in Asia and the Pacific: Tourism and Heritage Site Management in Luang Prabang**, Bangkok: Office Of Regional Advisor, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- FAGENCE, M. (2003). **Turism In Destination Communities**, (Edited By S. Singh, D. J. Timothy And R. K. Dowling), Cambridge: Cabi Publishing.
- GUNN, A. C. and VAR, T. (2002). **Tourism Plannig, Basics, Concepts, Cases**, (4th Ed.). New York: Routledge Taylor&Francis Group.
- HUH, J. (2002). **Tourist Satisfaction With Cultural/Heritage Sites: The Virginia Historic Triangle**, The Faculty Of The Virginia Polytechnic Institute And State University In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Science In Hospitality And Tourism Management, Virginia.
- JAMIESON, W. (2000). **The Challenges Of Sustainable Community Cultural Heritage Tourism**, www.unesdoc.unesco.org, Erişim Tarihi: 24.02.2006.
- KİPER, T. (2006). **“Safranbolu Yörük Köyü Peyzaj Potansiyelinin Kırsal Turizm Açısından Değerlendirilmesi”** Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim dalı (Doktora Tezi).
- KOCAPINAR, S. (2003), **Kültür Turizmi**, “Türkiye’nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunlar Konferansı” Bildirileri, Çankırı.
- KOUSIS, M. (2000). *Tourism and The Environment A Social Movements Perspective*, **Annals of Tourism Research** 27, (2), 468-489.
- KÜÇÜKALTAN, D., OĞUZHAN, A., APAK, S. ve BOYACIOĞLU E. Z. (2005). *Bölgesel Kalkınmada Kültürel Turizmin Etkisi: Kırkpınar Yağlı Güreşleri Örneği*, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 6 (1), 1-22.
- LOHMANN, M. ve MUNDT J.W. (2002). **Maturing Markets For Cultural Tourism: Germany And The Demand For The Cultural Destination**, www.bavensburg.de/~mundt/cultural%20tourism.pdf, Erişim Tarihi: 25.02.2006.
- MACDONALD, R. and JOLLIFFE L. (2003). *Cultural Rural Tourism*, **Annals of Tourism Research** 30, (2), 307-322.
- MCKERCHER, B. ve CROS H. (2002). **Cultural Tourism, The Partnership Between Tourism And Cultural Heritage Management**, New York: The Hawort Pres.
- ONDIMU, K. I. (2002). *Cultural Tourism In Kenya*, **Annals Of Tourism Research** 29, (4), 1036-1047.
- ÖNAL, İ. (2003). *Koruma Kültürü Ve Etik Kurallar*, **Türkiye Mühendislik Haberleri**, (423), 27-28.

- ÖZTÜRK, YI ve YAZICIOĞLU İ. (2002). *Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma*, **Gazi Üniversitesi Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, (2), 183-195.
- PATIN, V. (1999). *Will Market Forces Rule?*, **Unesco The Courier**, (July-August), 35-36.
- RICHARDS, G. (2001). **Cultural Attractions And European Tourism**, New York: Cabı Publishing.
- SAMIDI, M. H. (2001). “**Cultural Heritage Preservation And Presentation In Indonesia**”, Workshop 6: Cultural Heritage And Its Representation, Cultural Heritage, Man And Tourism, Report Of The Asia-Europe Seminar-Hanoi.
- SHACKLEY, M. (1997). *Saving Cultural Information: The Potential Role Of Digital Databases In Developing Cultural Tourism*, **Journal Of Sustainable Tourism** 5, (3), 244-249.
- SWARBROOKE, J.(1999). **Sustainable Tourism Management**, New York: Cabı Publishing.
- TOK, C. (2005). *Kültür Turizmi*, **Standard Ekonomik ve Teknik Dergi**. 44, (6), 42-43.
- TROEL, J., BRUCH C., CASSAR A. and SCHANG S. (2005). **Enhancing Participation And Governance In Water Resources Management: Conventional Approaches And Information Technology**, Libor JANSKY and Juha I. UITTO (Editors), New York: United Nations University Pres.
- TUNÇER, M. (2002). Türkiye'de Tarihsel ve Kültürel Çevreleri Koruma Olgusu, www.kentli.org/makale/m_tuncer6.htm, Erişim Tarihi: 07.04.2006
- TURHAN, M. (1994). **Kültür Değişmeleri (Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Teknik)**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- USAL, A. ve KUŞLUVAN Z. (2002). **Davranış Bilimleri, Sosyal Psikoloji**, İzmir: Barış Yayınları.
- WANG, S., FU, Y.-Y., CECIL, A., AVGOUSTİS, S. H. (2006). *Residents' Perceptions of Cultural Tourism And Quality of Life- A Longitudinal Approach*, **Tourism Today**, Fall 2006, 47-61.
- World Travel & Tourism Council. (2002). **Turkey: The Impact Of Travel And Tourism On Jobs And The Economy**.
- www.kultur.gov.tr/tr/belgegoster.aspx?f6e10f8892433cff0239eea0fcd038b9c2e1b7526d2958a.
- www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=76.